

Тематична рубрика: ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 001.895: 338.432: 330.341.1

Рибіна Л.О.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Сумський національний аграрний університет

Rybina Larysa

Sumy National Agrarian University

Геєнко М.М.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Сумський національний аграрний університет

Heyenko Mykhaylo

Sumy National Agrarian University

**ПРОБЛЕМНІ ФАКТОРИ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЇ
АКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ
PROBLEMATIC FACTORS OF INVESTMENT AND INNOVATION
ACTIVITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES**

У статті зроблений аналіз ключових факторів впливу на інвестиційно-інноваційну активність підприємств аграрного сектору української економіки, які можуть грати роль як інвестиційно-інноваційних бар'єрів, так і каталізаторів інвестиційно-інноваційної діяльності, а також можливостей управління ними в напрямку посилення дії позитивних і зниження дії негативних факторів. Виявлено найсуттєвіші перешкоди активізації інвестиційно-інноваційного процесу в аграрній сфері, усунення яких сприяло б практичній реалізації пріоритетних напрямків інноваційного розвитку аграрного сектору економіки. Побудовано загальну послідовність процесу дослідження чинників, які зумовлюють поточний рівень інвестиційно-інноваційної активності аграрних підприємств, на основі систематизації основних проблем стримування їх інвестиційно-інноваційної активності. Вирішення досліджених в статті проблемних факторів активізації інвестиційно-інноваційної діяльності можливе завдяки

системному підходу до внесення змін щодо управління внутрішнім і зовнішнім середовищем діяльності сільськогосподарських товаровиробників.

Ключові слова: *сільськогосподарське виробництво, проблеми розвитку, фактори розвитку, інновації, інвестиції, аграрна наука.*

В статті проаналізовані ключеві фактори впливу на інвестиційно-інноваційну активність підприємств аграрного сектора української економіки, які можуть грати роль як інвестиційно-інноваційних бар'єрів, так і каталізаторів інвестиційно-інноваційної діяльності, а також можливостей управління ними в напрямку зростання впливу позитивних і зменшення негативних факторів. Виявлені ключеві проблеми активізації інвестиційно-інноваційного процесу в аграрній сфері, рішення яких сприяло б практичній реалізації пріоритетних напрямків інноваційного розвитку аграрного сектора економіки. Побудована загальна послідовність процесу дослідження факторів, що впливають на поточний рівень інвестиційно-інноваційної активності аграрних підприємств, на основі систематизації основних проблем зупинення їх інвестиційно-інноваційної активності. Рішення досліджуваних в статті проблемних факторів активізації інвестиційно-інноваційної діяльності можливо завдяки системному підходу до внесення змін у управління внутрішнім і зовнішнім середовищем діяльності сільськогосподарських товаровиробників.

Ключевые слова: *сельскохозяйственное производство, проблемы развития, факторы развития, инновации, инвестиции, аграрная наука.*

The article analyzes the key factors affecting the investment and innovation activity of enterprises of the agricultural sector of the Ukrainian economy, which can play the role of both investment and innovation barriers and catalysts of investment and innovation activity, as well as the ability to manage them in the direction of increasing the influence of positive and reducing negative factors. To achieve the goal of the study, the key problems of activating the investment and

innovation process in the agricultural sector were identified, the solution of which contributed to the practical implementation of the priority areas of innovative development of the agricultural sector of the economy. The general sequence of the process of studying the factors that determine the current level of investment and innovation activity of agricultural enterprises is built on the basis of systematization of the main problems of containing their investment and innovation activity.

It has been established that investment and innovation activity of enterprises in the agricultural sector of the economy is determined by the interdependence of such factors: technical and technological development of the industry; sizes of enterprises in the agricultural sector and their production capacities; solvency of agricultural enterprises; lack of government support and expensive bank loans; the lack of competition in the markets and the monopolization of agricultural holdings that do not show much interest, as a rule, in long-term investment and innovation projects for the development of agricultural production and caring for agricultural land as the main production facility. Low financial support for the development of Ukrainian farmers and agricultural science hinders the innovative development of the industry. The absence of a strategic innovation policy for the development of the industry, which would take into account the peculiarities of agricultural production and the peculiarities of investment and innovation processes, does not allow the formation of an innovative system for the development of the agricultural economy. Therefore, it was concluded that the solution of the problematic factors of the intensification of innovative activity investigated in the article is possible due to a systematic approach to changes in the management of the internal and external environment of agricultural producers.

Key words: *agricultural production, development problems, development factors, innovations, investments, agricultural science*

Постановка проблеми. Численні спроби реформувати аграрний сектор вітчизняної економіки з метою підвищення ефективності функціонування не увінчалися успіхом. Протириччя між об'єктивною необхідністю інноваційних

перетворень і неспроможність підприємств інтенсивно інвестувати кошти в інноваційні технології їх діяльності можна назвати однією з причин їх кризового стану. Вирішення цієї проблеми уможливило формування сприятливого інвестиційно-інноваційного середовища в аграрному секторі, що вимагає виявлення факторів інвестиційно-інноваційної активності аграрних підприємств, які можуть грати роль як інвестиційно-інноваційних бар'єрів, так і каталізаторів інвестиційно-інноваційної діяльності, а також можливостей управління ними в напрямку посилення дії позитивних і зниження дії негативних факторів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми дослідження факторів активізації інвестиційно-інноваційної діяльності економічних суб'єктів, створення сприятливих умов для інвестування в ефективні інновації були і залишаються в центрі уваги науковців Дементьєва В.В., Любімова В.І., Мірошніченко О.Ю. Проблеми низької інвестиційної та інноваційної активності аграрних підприємств висвітлені у працях Жаліла Я.А., Смоленюка А.П., Смолінського В.Б., Месселя-Веселяка В.Я., Шубравської О. Однак дослідження факторів інвестиційно-інноваційної активності обмежуються лише розглядом динаміки інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів, як стримуючих, так і прискорюючих їх інвестиційно-інноваційну активність, а питання систематизації проблем стримування інвестиційно-інноваційної активності залишається актуальним і недостатньо вирішеним.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження сучасного стану аграрного виробництва, виявлення проблемних факторів його інвестиційно-інноваційної активності та дослідження їх взаємодії в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розкриваючи сутність проблем низької активізації інвестиційно-інноваційних процесів підприємств аграрного сектору економіки слід зупинитися на деяких аналітичних показниках їх діяльності та забезпеченості. Насамперед, це показники техніко-технологічного розвитку галузі, що залежать від наявності на ринку

відповідної техніки, технологій та платоспроможності підприємств. Адже через невідповідність машин та знарядь вимогам сучасних технологій, несвоєчасність виконання технологічних операцій аграрний сектор, наприклад, втрачає потенціал виробництва продукції рослинництва, а вироблена продукція втрачає свою конкурентоспроможність через високу енергоємність і низьку якість, що погіршує дохідність сільськогосподарських підприємств та їх подальшу платоспроможність.

В Україні виробництво сільськогосподарської продукції в основному відбувається за рахунок технологічно застарілих основних фондів з використанням низько продуктивної ручної праці, що підтверджується значним зношенням основних засобів, рівень якого за дослідженнями Яцук О.О. за останні 10 років «коливається у межах 36- 42%» [1, с.223]. Як визначає Долгошея Н.О., щорічне вибуття з виробничого циклу повністю амортизованої сільськогосподарської техніки за практичної відсутності їх оновлення наближає сільське господарство до процесу руйнації техніко-технологічної основи процесу відтворення [2, с.32].

Для більшості агровиробників характерний дрібний масштаб виробництва. Відносно невеликі прибутки і низький рівень концентрації капіталу не дозволяють ефективно використовувати сучасну високопродуктивну техніку, обмежують придбання комплексу дорого вартісних технологічних і технічних засобів для реалізації інноваційних проєктів. За статичними даними на кінець 2017 року в Україні налічувалося 34137 фермерських господарств (74,9% із загальної кількості сільськогосподарських підприємств), з яких 9,9% взагалі не мали угідь, 69,4% - до 100 га, 18,0% - від 100 до 1000 га, 2,5% - від 1000 до 4000 га і лише 0,2% мали у своєму розпорядженні понад 4000 га угідь [3].

Через неможливість і нездатність обробляти землю селяни здають її в оренду. В результаті, 64% сільськогосподарських земель обробляють не власники, які б дбайливо ставилися до своєї землі, як до свого довготривалого виробничого ресурсу, а орендарі (56% - орендарі у власників,

8% - орендарі у держави), які, насамперед, прагнучи отримати максимальний прибуток у короткостроковій перспективі, призводять до повного виснаження найбільш продуктивних земель. При цьому власниками обробляється лише 29% сільськогосподарських угідь, а 7% взагалі не обробляється [4].

За даними ґрунтових обстежень, більшість сільськогосподарських угідь України еродовані і втратили свою родючість. Науковці оцінюють збитки через зменшення сільськогосподарського виробництва внаслідок деградації ґрунтів у 5 млрд. доларів. Найбільш суттєвим фактором зниження продуктивності земель і зростання деградації агроландшафтів вважається водна ерозія ґрунтів. Загальна площа сільськогосподарських угідь, які зазнали згубного впливу водної ерозії становить 13,3 млн. га (32%), у тому числі 106 млн. га орних земель. В цілому, «в Україні нараховується більше 1,1 млн. га деградованих, малопродуктивних та техногенно забруднених земель, які підлягають консервації, 143, 4 тис. га порушених земель, які потребують рекультивації, та 315,6 тис. га малопродуктивних угідь, які потребують поліпшення» [5].

Мартин А. зазначав, що висока концентрація сільськогосподарської землі, яка є основним засобом агропромислового виробництва, в межах окремих сільських територій і, навіть, адміністративних районів, за умови неконтрольованого розвитку агрохолдингів, спричиняє зростання ризику монополізації ринку та обмеження економічної конкуренції, які матимуть своїми наслідками втрату ефективності виробництва та зростання суспільних витрат на виплату монопольної земельної ренти [6]. У 2017 році в Україні діяло 93 агрохолдинги, під контролем яких перебуває близько 29% всіх сільськогосподарських угідь, які знаходяться у користування сільськогосподарських підприємств [7]. Як відомо, монополії не сприяють розвитку інноваційної діяльності, оскільки можуть отримувати високі прибутки шляхом обмеження пропозиції і збільшення цін на свою продукцію. Значний ріст цін монопольних компаній на промислові товари,

які необхідні для виробничих потреб сільськогосподарських товаровиробників, насамперед, на енергетичні ресурси, добрива і сільськогосподарську техніку сприяє зростанню собівартості продукції, що, у свою чергу, зниженню прибутку виробника.

У 2017 році частка прибуткових сільськогосподарських підприємств від загальної їх кількості становила 86,7% (у 2015р. – 88,9%; 2016р. – 88,4%), а рівень рентабельності їх операційної діяльності склав лише 23,5% проти 32,6% у попередньому році та 43,0% у 2015 році [3]. Незначні обсяги прибутку агропідприємств зумовлені, як дрібним масштабом виробництва, так і більш низьким рівнем ефективності сільськогосподарського виробництва порівняно з іншими галузями через існуючий диспаритет цін на сільськогосподарську і промислову продукцію. Тих коштів, які є в наявності агропромислових підприємств, не вистачає навіть для безперервного фінансування поточної діяльності, не говорячи вже про інноваційну діяльність, яка, як відомо, є капіталоемною і потребує великих економічних витрат за неявного економічного ефекту. Тому, незважаючи на наявність в арсеналі українських вчених сортів і гібридів, а також сучасних технологій, здатних забезпечити одержання стабільно високих урожаїв високоякісної продукції, на практиці генетичний потенціал вітчизняних сортів і гібридів використовується тільки на 30%. Повільне впровадження нових вітчизняні сортів та гібридів сільськогосподарських культур, а також технологій їх вирощування, спричиняє недоотримання аграріями понад 35% можливих урожаїв [8, с.6].

Інноваційні процеси неможливі без інвестицій. У 2017 році обсяги капітальних інвестицій у сільське господарство склали 14,1% до загального їх обсягу в економіку країни (у 2016 році – 13,8%, у 2015 році – 10,7%). При цьому перевага надається галузі рослинництва (86%) і тільки 11% - у тваринництво. За відтворювальною структурою капітальні інвестиції здійснюються переважно у технічне переоснащення та реконструкцію діючих підприємств, будівель, споруд (72,9%), а не у нове будівництво

(24,9%). Не є виключенням і сільське господарство. У довгострокові біологічні активи рослинництва було вкладено лише 0,3% загальної суми капітальних інвестицій, у тваринництво – 1,5%. Необхідно відзначити суттєве зменшення інвестицій у розвиток сільської інфраструктури. У 2017 році на одну гривню інвестицій у сільськогосподарське виробництво припадало лише 0,30 грн. інвестицій у розвиток соціальної сфери села. Для порівняння аналогічний показник у 2011 році дорівнював 0,97 грн. тільки 30 коп., тоді як у 2011 р. - 0,97 грн. Фінансування інвестицій у сільське господарство здійснюється переважно за рахунок коштів сільськогосподарських підприємств (87,3%), а також банківських кредитів (11,5%) [3].

У зв'язку із тим, що в Україні взагалі існує проблема відтворення технічної бази аграрного виробництва, адже «за розрахунками Інституту аграрної економіки, для розвитку сільське господарство України потребує від 75 млрд. грн. інвестицій щороку» [9], що в нинішніх умовах є нереальним для товаровиробників, то зрозуміло, що на впровадження новітніх технологій вітчизняні агропідприємства просто не мають можливості виділити кошти, а розраховувати на іноземні інвестиції в умовах затяжної фінансової та політичної нестабільності марно. Відповідно, частка прямих іноземних інвестицій у сільське господарство в загальному обсязі інвестицій сукупних інвестиціях сільського господарства складає всього 1,3% [3]. При цьому основна частина залучених інвестицій (майже 80%) витрачалась на оренду угідь та оновлення матеріально-технічної бази і лише близько 8% капіталу було вкладено в інноваційні технології. Таким чином, інвестиції приватних структур аграрного сектору вітчизняної економіки не вирішують загальної проблеми, а обсяги іноземних інвестицій дуже малі. Інвестиції без інновацій не мають сенсу через неефективність відтворення матеріально-технічної бази, застарілих за своїми параметрами організаційно-економічних і управлінських методів управління.

Основними проблемами, які заважають вкладати кошти в інноваційний розвиток агропромислового виробництва, науковці [10 с.94] вважають: зменшення надходження фінансових ресурсів внаслідок погіршення платоспроможності, а отже і зменшення попиту населення на продукцію; «збільшення імпортової продукції на внутрішньому ринку (звуження ринку збуту); відмову від державної підтримки аграрної сфери економіки без компенсації фінансових втрат виробникам продукції; збереження монополізованої структури і торгівельного промислового сегменту аграрного сектору економіки та відсутність ринкових механізмів, які регулюють цінові взаємовідносини сільськогосподарських, переробних, торгово-закупівельних та ресурсовиробничих організацій, що призвело до зростання цінового диспаритету та погіршення фінансово-вартісних пропорцій міжгалузевого обміну (дисбаланс між доходами та витратами); незавершеність процесів земельної реформи та інституційних перетворень у сільському господарстві та в суміжних видах економічної діяльності аграрної сфери»; відсутність стимулів для здійснення ризикової, крупно витратної діяльності при невизначеності кінцевих результатів; слабкий розвиток фундаментальної науки як постачальника нових наукових знань та ідей, обмеженість ресурсів для фінансування інновацій, нерозвиненість у повній мірі таких підприємницьких якостей як прагнення йти на ризик, кардинальні зміни у своїй діяльності тощо; недоступність фінансових ресурсів, високі відсоткові ставки, низька очікувана прибутковість, довготривалий термін окупності інноваційних інвестицій, ризик, невизначеність, бар'єри для вкладення капіталу у певні сфери.

Одним із факторів недостатнього обсягу інвестування інновацій в аграрний сектор, відповідно, і стримування розвитку інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств, є підвищена ризикованість інноваційного процесу через невизначеність його результату. Наприклад, у рослинництві невизначеність результатів селекційної роботи пов'язана із тривалим періодом формування інноваційного потенціалу. Його початком є

багаторічні фундаментальні розробки, які у разі їх успіху переходять у стадію прикладних селекційних розробок з виведення нових сортів і гібридів. Їх середня тривалість становить 5-8 років. Нарешті, районування нових сортів і насінництво, яке дозволяє отримувати критичну масу насіння для практичних потреб, також вимагає декількох років. Таким чином, інноваційні цикли нерідко вимірюються десятиліттями, що вже є джерелом інноваційного ризику, оскільки на протязі такого тривалого періоду початкові наукові знання, гіпотези, методи дослідження, наукове обладнання можуть застаріти [11, с.71].

Світова практика показує, що лише 10% фундаментальних досліджень може претендувати на втілення їх в ту чи іншу сферу діяльності. При цьому одержання патенту можливо для менш 10% розроблених інноваційних ідей, і близько 5-10% патентів претендують на хоча би мінімальну комерційну цінність. Кількість патентів, успішних з економічної точки зору, не перевищує 1% від кількості виданих з врахуванням, що більшість комерційно цінних патентів спрямована на захист пріоритетності досліджень. Співвідношення кардинальних інноваційних рішень і високодохідних проєктів дорівнює лише 0,03% від їх загальної кількості (3000 к 1) [12].

Отже, такі фактори, як ризик фінансування науково-виробничих результатів, ризик тривалого часового лага між витратами і результатами через багаторічний сільськогосподарський цикл, що збільшує строки окупності інноваційних проєктів в аграрному секторі, невизначеність попиту на інноваційну продукцію, оскільки нововведення найчастіше підвищує вартість виробленого товару і споживач не завжди може придбати інноваційну продукцію через її високу вартість, не сприяють заінтересованості інвесторів вкладати свій капітал у розвиток сільського господарства.

Ефективний і сталий розвиток вітчизняного сільськогосподарського виробництва безпосередньо залежить від рівня його наукового забезпечення та дієвості взаємозв'язків з наукою. Незважаючи на щорічне бюджетне

фінансування у розмірі близько 600 млн. грн., можливості і потенціал аграрної науки використовується недостатньо і ринковий механізм попиту та пропозиції у сфері наукових і науково-технічних робіт майже не задіяний. Аграрна наука залишається відірваною від сільськогосподарського виробництва і слабо комерціалізованою, на відміну від розвинених країн, де вона є найбільш комерціалізованим сектором наукових досліджень і пов'язана із споживачами інноваційних продуктів. Низький попит на результати аграрної науки з боку сільськогосподарських товаровиробників зумовлюється недостатнім рівнем бюджетного фінансування, що спричиняє занепад матеріально-технічної бази установ та зниження престижності професії вченого. В середньому на створення одного сорту чи гібриду сільськогосподарських культур в США витрачають щорічно 250 тис. дол., при цьому загальні витрати складають 1,5-2,5 млн. дол. В Україні на здійснення науково-дослідної програми в даному напрямку виділяється біля 1 млн. грн. (125 тис. дол.) [13]. В цілому рівень фінансування всієї науки нашої держави у 2017 році становив 0,18% ВВП замість 1,7%, зазначених у законі про науку; за останні роки аграрна наука не отримує з бюджету запланованих коштів, а більше 90% усіх видатків з державного бюджету спрямовується на соціальні виплати.

При цьому держава фінансує науку в цілому, а не за конкретними пріоритетними напрямками наукових досліджень, не бере участі в організації системи впровадження і не регулює ринок наукової продукції, внаслідок, спостерігається розпорошеність державного фінансування науково-технічних програм між низкою центральних органів виконавчої влади та відсутність дієвої системи їх координації. Відсутність системи державного замовлення наукової продукції з подальшим механізмом її впровадження призводить до отримання неефективних або нікому не потрібних результатів наукових досліджень, які, як правило, плануються не зверху (від проблеми), а знизу (від наукового працівника). Відсутність державної політики захисту

внутрішнього ринку призводить до безконтрольної експансії іноземних технологій, сортів та інших наукових продуктів.

Недостатня підтримка і неефективне регулювання освітньо-наукового сектору з боку держави спричиняє зменшення найголовнішого чинника науково-технічного прогресу – висококваліфікованих кадрів. Працівники, що втрачають мотивацію до праці, залишають наукові установи, і справа тут не лише в низькому рівні оплати праці. Проблеми, які визначає Смолінський В.Б., і досі залишаються не розв'язаними. На його думку, брак устаткування і обладнання, дефіцит матеріалів, відсутність нормальних умов для проведення науково-дослідних робіт, соціальна невлаштованість тощо сприяють відтоку людського капіталу та зниження якості підготовки кадрів (особливо практичної), що знецінює інноваційний потенціал всієї галузі аграрного виробництва [14, с. 180]. Втрата висококваліфікованих кадрів, недостатнє фінансування науки та виробничих факторів та інші вище названі нами проблеми інноваційного розвитку галузі є наслідком неузгодженості державних та інших економічних форм і механізмів управління інноваційними процесами, недолугої нормативно-правової бази та відсутності фінансового механізму інноваційної діяльності галузі.

Висновки. Аграрний сектор економіки України можна розглядати як складний економічний організм із своєю внутрішньою системою, який постійно взаємодіє із зовнішнім середовищем. Внутрішнє середовище галузі формується під впливом факторів зовнішнього середовища, державного регулювання, а також прийняття управлінських рішень в середині агропромислових підприємств з метою досягнення ефективних результатів своєї діяльності. Зміна будь-якої внутрішньої складової впливає на інші, зміна одного фактору середовища зумовлює зміну інших. Отже, низька інноваційна активність сільськогосподарських підприємств зумовлена впливом безлічі взаємопов'язаних факторів, різноманітних за своїм походженням і сферами впливу (за простором та у часі). Тому вирішення і усунення розглянутих вище проблемних факторів активізації інноваційної

діяльності потребує системного підходу до змін управління, як внутрішнім, так і зовнішнім середовищем діяльності агропромислових товаровиробників. Насамперед, необхідно чітко сформулювати пріоритетні напрямки інноваційної діяльності, сформувати інноваційну систему, яка б сприяла практичній реалізації визначених напрямків та уможлиблювала активний перехід аграрної економіки на інноваційний шлях розвитку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Яцух О.О. Домінанти фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств: теорія, методологія і практика: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.08. Харків, 2019.

2. Долгошея Н.О. Укріплення системи матеріально-технічного забезпечення аграрного сектора. *Економічний вісник Донбасу*. № 2 (24). 2011. С. 31- 36.

3. Статистичний щорічник України за 2017 рік / Державна служба статистики України. Київ. 2018. 540 с.

4. Зануда А. Земля України: скільки її, кому належить і хто на ній працює. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-50223336> (дата звернення 01.03. 2020)

5. Деякі питання удосконалення управління в сфері використання та охорони земель сільськогосподарського призначення державної власності та розпорядження ними. Постанова Кабінету Міністрів України від 07.06.2017 №413. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2017-%D0%BF> (дата звернення 01.03. 2020)

6. Мартин А. Захист економічної конкуренції у сільськогосподарському землекористуванні: переваги і недоліки агрохолдингів. *Землевпорядний вісник*. 2010. № 8. С. 26-32.

7. Топ -10 агрохолдингів України. Основні акценти в інфографіці. URL: <https://agroportal.ua/ua/publishing/infografika/top10-agroholdingov-ukrainy-aktsenty-2017-v-infografike/> (дата звернення 03.03. 2020)

8. Смоленюк А.П. Розвиток інноваційного підприємництва в агропромисловому виробництві: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04 Київ. 2010. 20 с.

9. Agropolit.com: веб-сайт. URL: <https://agropolit.com/news/10508-potreba-silskogo-gospodarstva-v-investitsiyah--prinaymni-75-mlrd-grn-na-rik--naan> (дата звернення 03.03. 2020)

10. Тивончук С.О., Тивончук Я.О. Формування організаційних форм трансферу технологій в агропромисловому виробництві. *Економіка АПК*. 2013. № 2. С.93-100.

11. Сіра Е.О. Земельна реформа в Україні та її наслідки для розвитку агросфери. *Науковий вісник НЛТУ України* . 2013. Вип. 23. С. 152-157.

12. Кислицин А. Математические методы оценки инновационной деятельности. URL: <http://www.diplomy.su/shop/368.html> (дата звернення 03.03. 2020)

13. Коденська М. Ю. Інноваційний продукт аграрно-економічної науки, його оцінка та інвестиційне забезпечення. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vkhnu_ekon /2009.../11_02.pdf (дата звернення 03.03. 2020)

14. Смолінський В.Б. Проблеми фінансування інноваційної діяльності аграрних підприємств. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2011. № 2. Т. 2. С.179-182.

REFERENCES:

1. Yatsukh O.O. (2019). Dominanty finansovoho zabezpechennya diyalnosti silskohospodarskykh pidpriemstv: teoriya, metodolohiya i praktyka. [Dominants of financial provision for agricultural enterprises: theory, methodology and practice] (PhD Thesis), Kharkiv: Kharkiv National Economy University of Semen Kuznetsya. [in Ukrainian].

2. Dolhosheya N.O. (2011). Ukriplennya systemy materialno-tekhnichnoho zabezpechennya ahrarnoho sektora. [Strengthening system of material and

technical provision agricultural]. *Ekonomichyi visnyk Donbasu*. no. 2 (24). pp. 31-36. [in Ukrainian].

3. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2018). *Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2017 rik*. [Statistical yearbook of Ukraine 2017]. Kyiv. Informatsiino-analitychne ahentstvo. [in Ukrainian].

4. Zanuda A. *Zemlia Ukrainy: skilky yii, komu nalezhyt i khto na nii pratsiuie*. [Land of Ukraine: how much is it, who owns and who works on it.] Available at: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-50223336>. (accessed 1 March 2020). [in Ukrainian].

5. *Deiaki pytannia udoskonalennia upravlinnia v sferi vykorystannia ta okhorony zemel silskohospodarskoho pryznachennia derzhavnoi vlasnosti ta rozporiadzhennia nymy: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 07.06.2017 №413 (2017)*. [Some issues of improving management of the using and protection of agricultural land of state ownership and disposal. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of June 7, 2017 no. 413-r.] Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2017-%D0%BF> (accessed 1 March 2020). [in Ukrainian]

6. Martyn A. (2010). *Zakhyst ekonomichnoi konkurentsii u silskohospodarskomu zemlekorystuvanni: perevahy i nedoliky ahrokhodyniv*. [Protection of economic competition in the agricultural land using: advantages and disadvantages of agricultural holdings]. *Zemlevporiadnyi visnyk*. no.8. pp. 26-32. [in Ukrainian].

7. *Top -10 ahrokhodyhiv Ukrainy. Osnovni aktsenty v infohrafitsi (2017)*. [Top-10 agricultural holdings in Ukraine. Infographic highlights]. Available at: <https://agroportal.ua/ua/publishing/infografika/top10-agrokhodyhiv-ukrainy-aktsenty-2017-v-infografike/> (accessed 3 March 2020). [in Ukrainian]

8. Smoleniuk A.P. (2010). *Rozvytok innovatsiinoho pidpriemnytstva v ahropromyslovomu vyrobnytstvi*. [The development of innovative entrepreneurship in agricultural production] (Ph.D. Thesis). Kyiv: Management of

national economy, National Science Center «Institute of Agricultural Economics». [in Ukrainian].

9. Agropolit.com: veb-sait. Available at: <https://agropolit.com/news/10508-potreba-silskogo-gospodarstva-v-investitsiyah--prinaymni-75-mlrd-grn-na-rik--naan> (accessed 3 March 2020). [in Ukrainian].

10. Tyvonchuk S.O., Tyvonchuk Ya.O. (2013) Formuvannia orhanizatsiinykh form transferu tekhnolohii v ahropromyslovomu vyrobnytstvi. [Formation of organizational forms of technology transfer in agro-industrial production] *Ekonomika APK*. no. 2. pp. 93-100. [in Ukrainian].

11. Sira E.O. (2013) Zemelna reforma v Ukraini ta yii naslidky dlia rozvytku ahrosfery. [Land reform in Ukraine and its consequences for the development of the agricultural sector]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy* . 2013. issue 23. pp. 152-157. [in Ukrainian].

12. Kyslytsyn A. Matematycheskye metody otsenky ynnovatsyonnoi deiatelnosti. [Mathematical methods for assessing innovation]. Available at: <http://www.diplomy.su/shop/368.html> (accessed 3 March 2020). [in Ukrainian].

13. Kodenska M. Yu. Innovatsiinyi produkt ahrarno-ekonomichnoi nauky, yoho otsinka ta investytsiine zabezpechennia [The innovative product of agrarian and economic science, its assessment and investment support] Available at: [http://www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vkh Nau_ekon /2009.../11_02.pdf](http://www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vkh Nau_ekon/2009.../11_02.pdf) (accessed 3 March 2020) [in Ukrainian].

14. Smolynskyi V.B. (2011) Problemy finansuvannia innovatsiinoi diialnosti ahrarnykh pidpryemstv. [Problems of financial innovation of agricultural activities] *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*. no 2. vol. 2. pp.179-182. [in Ukrainian].